

Restaurarea icoanei pe panou „Maica Domnului cu pruncul“ de la Schitul sub Piatră, comuna Sălciua, județul Alba

Mirel BUCUR

Keywords: Sălciua, Virgin Mary, restoration, icon, „Sub Piatră“ monastery.

Abstract

The Restoration of an Icon on Wooden Support with the Theme „Virgin Mary and the Child“ from the Monastery „Sub Piatră“, Sălciua Commune, Alba County

There is described the restoration of an icon on wooden support, with the theme „Virgin Mary and the Child“, from the collection of the monastery „Sub Piatră“, from Alba county. At the beginning of the work, a few general data are presented, the icon and the preservation state at the moment of its registration in the laboratory. The interventions of restorations that were made, are also described in the paper. The case is interesting, because it illustrates well the fact that through restoration a new object is not created but it is tried to highlight the best of the esthetic, historical and material potential that an artifact contains, whatever that is, according to the principle „Where the hypothesis starts the restoration ends“.

Schitul Sub Piatră, din com. Sălciua, jud. Alba, ridicat între anii 1797-1798 este locul unde se păstrează un valoros patrimoniu moștenit de la vechea mănăstire distrusă în campania generalului Bucov. După cum menționează Ioana Cristache Panait, în lăcașul de acum „se păstrează prețioase icoane din care se detașează Deisis cu aureolă și decor în stuc, în curat spirit brâncovenesc, precum și icoanele din 1753, Sf. Nicolae și Maica Domnului cu Pruncul, având aureolele pictate cu motiv vegetal, colorate cu verde și argintiu, icoane pe care păstrând rezerva cuvenită sunt atribuite zugravului Gheorghe de la Cetatea de Baltă“¹. Icoana „Maica Domnului cu Pruncul“, icoană tempera pe panou, este chiar una dintre acestea. Despre reprezentarea acestei teme în iconografie, despre importanța și în consecință frecvența reprezentării există o bogată bibliografie. De aceea, mă rezum la câteva considerații legate direct de icoana de față. În primul rând doresc să remarc finețea execuției icoanei care rezultă din desenul caligrafic, din minuțiozitatea execuției anumitor detalii, din faptul că straturile picturale sunt extrem de subțiri. Un alt aspect demn de remarcat este maniera în care au fost redată chipurile Maicii Domnului și al Pruncului Iisus, manieră de influență occidentală, care îndepărtează icoana de tipicul bizantin binecunoscut. De

¹ Cristache-Panait 1987, p. 124.

altfel, perioada și spațiul de confluență culturală în care a fost realizată icoana ne oferă multiple alte exemple.

Icoana este de o frumusețe aparte, iar noi ne-am propus ca prin intervenția de restaurare să încercăm să redescoperim măcar o parte din strălucirea ei originală, atât cât ne permite dimensiunea materială asupra căreia acționăm, fără exagerări care duc de cele mai multe ori la imagini false.

Descriere

Supportul este confecționat dintr-o singură plășă cu dimensiunile de 545x420mm și o grosime cuprinsă între 16-19mm, din lemn de brad, debitată tangențial. Elementele constitutive de consolidare sunt:

- două traverse cu secțiune trapezoidală, îngropate în masa panoului, montate în contrafibră, confecționate din aceeași esență lemnoasă.
- rama atașată panoului constituită din baghete profilate îmbinate la 45°. Montarea acestora pe panou a fost realizată cu un adeziv pe bază de colagen și cu cepuri din lemn introduse dinspre față.

Icoanele de la schitul Sub Piatră cu aureolele pictate cu motiv vegetal

Foto in situ: Olimpia Coman-Sipeanu

Straturile picturale aplicate pe acest suport sunt subțiri. Se evidențiază un grund deschis la culoare peste care, pe întreaga suprafață, a fost suprapus un strat de bolus de culoare roz. Stratul de culoare este de asemenea extrem de fin, realizat într-o tempera slabă, sensibilă la apă, mai ales zonele de culoare roșie.

Fondul icoanei este foița argintie cu o mare uzură și multiple lacune.

Stratul de verni este foarte subțire, greu lizibil atât din cauza multiplelor lacune, cât și a uzurii funcționale și a depozitelor de ceară.

După urmele existente pe ramă și modul de confecționare deducem că preparația a fost aplicată în același timp, în straturi uniforme. Spre interior rama avea o culoare argintie precum fondul icoanei iar spre exterior era de culoare roșie.

Stare de conservare

Supportul se prezintă într-o stare de conservare foarte bună. Deși debitat tangențial, curbura este nesemnificativă, între planșă și elementele de consolidare constitutive existând de la bun început un echilibru al tensiunilor interne.

Bagheta inferioară care lipsește s-a desprins de panou în primul rând din cauza pierderii calităților adezivo-coezive ale liantului utilizat la îmbinare. Deși supportul nu a suferit în timp modificări considerabile¹, datorită structurii, a determinat în timp apariția unor degradări a straturilor picturale.

Supportul icoanei a suferit un atac al insectelor xilofage de mică amploare care nu a afectat structura panoului.

În momentul intrării în laborator, icoana prezenta murdărie superficială și aderență, foarte multe depozite de ceară care îngreunau citirea imaginii. Depozitele de ceară îngreunează și percepția fondului ca un strat de culoare argintie, deoarece prin suprapunerea pe acest fond se poate crede că a existat intenția de crea iluzia unui fond auriu. La o observare atentă a zonelor s-a putut constata clar că este vorba doar de depozite de ceară, sub formă de picături, bine delimitate.

Datorită structurii panoului se poate observa, în lumină razantă, că straturile picturale prezintă ușoare denivelări corespunzătoare fibrei lemnului. Sunt evidente multiple zone lacunare de diferite profunzimi, cracluri, fisuri, crăpături care au ca factor determinant principal modificările dimensionale ale lemnului, la care se adaugă condițiile improprii de păstrare, îmbătrânirea materialelor, pierderea calităților adezivo-coezive ale cleiului utilizat la preparație și liantului culorilor. Se pot observa câteva mici desprinderi sub formă de acoperiș în două ape, specifice picturii pe panou.

Intervenții de restaurare efectuate

După o ușoară desprăfuire cu pensula, am îndepărtat cu ajutorul bisturiului depozitele de ceară. Pentru a elimina pericolul desprinderii unor particule din materialul original unele depozite au fost emoliate cu white-spirit. Ulterior urmele de ceară au fost îndepărtate cu white-spirit și amestec de solvenți (alcool etilic, esență de terebentină, apă, amoniac, ulei de in). Această operație a fost executată înaintea consolidării straturilor picturale pentru a evita impregnarea acestora în profunzime, în timpul aplicării presei calde și pentru a asigura consolidantului o pătrundere cât mai bună. De asemenea, trebuie menționat faptul că operația de curățire este una moderată, fără eliminarea integrală a depunerilor de ceară, deoarece pelicula de culoare este sensibilă, îndeosebi fondul argintiu și culoarea roșie cu care este pictat maforionul Maicii Domnului.

Micile desprinderi sub formă de acoperiș în două ape au fost consolidate profilactic cu clei de pește, soluție apoasă 5%.

¹ Lemnul este un material anizotrop, ca atare pe cele trei axe de creștere se comporta diferit. Pe direcție longitudinală contragerea este mult mai mica față de cea radială de aprox. 10 iar față de direcția longitudinală de 20 de ori. bagheta superioară păstrată montată în contrafibră

Pentru consolidarea propriu-zisă am aplicat foiță japoneză pe întreaga suprafață cu clei de pește, soluție apoasă 8%. S-a aplicat presă caldă cu spatula electrică, insistând pe micile desprinderi și utilizând ca protecție suplimentară folia antiaderentă transparentă (Melinex). Foița japoneză a fost îndepărtată cu apă caldă cu ajutorul tampoanelor de vată.

Deoarece zonele lacunare au o suprafață însemnată, foița argintie prezintă o uzură mare și sunt pierdute detalii pe care le putem doar presupune, am hotărât să execut chituirii numai în locurile unde se putea executa integrare cromatică fără ca aceasta să se traducă prin repictare. Obiectul în urma intervențiilor de restaurare nu trebuie să fie unul nou, are o anumită istorie pe care trebuie să o respectăm și s-o păstrăm. Chituirile au fost executate cu amestec de clei de pește și cretă de munte, fără a depăși zona lacunară pentru ca la finisare să nu lezăm pelicula de culoare sensibilă la solvenți. De aceea chiar înainte de uscare am îndepărtat surplusul de chit cu mici tampoane de vată.

Pe zonele chituite am executat o integrare în manieră pointilistă, cu acuarela, în zonele de în care pierderile au fost de mică profunzime, adică s-a pierdut pelicula de culoare, am efectuat o integrare imitativă tot cu acuarele.

După modelul existent, am confecționat o baghetă similară celei pierdute. Aceasta a fost atașată panoului prin lipire cu un adeziv pe bază de collagen (clei de piele, soluție apoasă 20%). După lipire, ansamblul a fost menținut în presă 24 de ore. Nu am folosit cepuri din lemn la montarea baghetei pentru a evita apariția unor tesioni suplimentare. Dacă, ulterior, se dovedește că lipirea este insuficientă se poate recurge și la montarea de cepuri. Deoarece lemnul nou era deschis la culoare am utilizat un baiț pe bază de apă pentru o integrare cromatică apropiată de culoarea lemnului învechit. Îmbinările celorlalte baghete au fost consolidate de asemenea, cu clei de piele, iar la bagheta superioară au fost înlocuite cepurile fragilizate.

Verso-ul a fost curățat cu un amestec compus din apă 50%, alcool etilic 45% și amoniac 5%, iar micile depuneri au fost îndepărtate sau subțiate cu ajutorul bisturiului.

La final pentru protejarea peliculei de culoare am aplicat un strat de verni pe bază de dammar 8% în esență de terebentină. Concentrația rășinii este în acest caz mai mică deoarece am dorit să protejăm pelicula de culoare, dar să nu apară un luciu pronunțat.

Recomandări cu privire la modul de conservare și expunere

Indicăm ca icoana să fie depozitată sau expusă într-un mediu cu o umiditate relativă cuprinsă între 55-65% și o temperatură de 18-20° C, fără variații mari sau bruște ale valorilor acestora, în conformitate cu normele de conservare restaurare în vigoare.

În vederea transportului, suprafața pictată va fi protejată cu foiță japoneză și apoi icoana va fi învelită în hârtie. Piesa va fi ambalată suplimentar în husă de carton ondulat confecționată la dimensiunile icoanei.

BIBLIOGRAFIE/BIBLIOGRAPHY

1. C. Brandi, *Teoria restaurării*, București, 1996.
2. Ene Braniște, E. Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, București, 2001
3. C. Cennini- *Tratatul de pictură*, București, 1977
4. I. Cristache-Panaite– *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, Mărturii de continuitate și de creație românească*, Alba Iulia, 1987.
5. I. Dancu, *Restaurarea icoanelor pe lemn și pe sticlă*, București, 1966.
6. P. Evdochimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, București, 1992.
7. V. V. Filatov, *Pictura rusă, tempera de șevalet. Tehnica de restaurare*, București, 1961.
8. A.P. Laurie, *The painter's methods and materials*, New York.
9. K. Nicolaus, *The restoration of paintings*, Ed. Koneman, 1996.
10. M. Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, Secolele XIII, XIV*, București, 1998.
11. M. Porumb, *Un veac de pictură românească din Transilvania secolului XVIII, București*, 2003.
12. M. Quenot, *Icoana, fereastră spre absolut*, București, 1993.
13. E. Sendler, *Icoana, chipul nevăzutului, Elemente de teologie, Estetică și Tehnică*, București, 2005.
14. B. Slansky, *Tehnica picturii. Cercetarea și restaurarea tablourilor, vol. II, Editura de stat pentru beletristică, muzică și artă*, Praga, 1956.
15. L. Uspenschi, V. Lossi, *Călăuziri în lumea icoanei*, București, 2003.

DOCUMENTAȚIE FOTOGRAFICĂ

Ansamblu față înainte de restaurare

Ansamblu față după restaurare

Detaliu față înainte de restaurare

Detaliu înainte de restaurare

Detaliu după consolidarea profilactică și îndepărarea mecanică a depunerilor de ceară

Detaliu în timpul consolidării

Detaliu in timpul chituirii

Detaliu după integrare cromatică

Detaliu înainte de restaurare

Detaliu în timpul chituirii

Detaliu în timpul integrării cromatice

Detaliu în timpul chituirii

Detaliu integrare cromatică